

Відгук

опонента

на дисертацію Ігнатченко Анастасії Максимівни

та тему «Міжнародно-правові засади протидії та співробітництва держав у боротьбі з корупцією: проблеми формування та реалізації» поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – «Право» галузі знань - 08 «Право»

Актуальність теми дослідження. Боротьба з корупцією лишається однією з наймасштабніших проблем сучасності. Той факт, що боротьба з корупцією перестала бути завданням окремих держав, укладання десятків міжнародних договорів в цій царині, створення спеціалізованих міжнародних органів контролю за дотриманням міжнародно-правових антикорупційних стандартів, формування потужної мережі неурядових антикорупційних організацій – все це є свідченням розуміння загрози для суспільства, що несе в собі корупція.

Україна бере активну участь в міжнародно-правовому співробітництві в боротьбі з корупцією, вся існуюча антикорупційна інституційна структура держави була створена відповідно до рекомендацій міжнародних антикорупційних органів та організацій, передусім GRECO та OECD. Зміни до кримінального законодавства України відбувалися внаслідок імплементації Конвенції ООН проти корупції, Конвенції ООН про транснаціональну злочинність, Кримінальної та Цивільної конвенції проти корупції Ради Європи. Існування такої розгалуженої мережі міжнародного співробітництва потребує системної наукової оцінки її різних аспектів. Тому дослідження міжнародно-правового співробітництва в боротьбі з корупцією стають все більш потужними та всеосяжними, зростає розуміння загроз, які несе з собою корупція. З врахуванням зазначеного, тема дисертації А.М. Ігнатченко

беззаперечно є актуальною, а здійснене дослідження підтверджує важливість обраної теми для розвитку науки міжнародного права.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертації. Наукові положення дисертації А.М. Ігнатченко є обґрунтованими, а сформульовані висновки і рекомендації отримані самостійно, є логічними й закономірними. Високий рівень обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність насамперед забезпечена: досконалим вирішенням здобувачем поставлених завдань, що сприяло досягненню поставленої мети дослідження та чіткою відповідністю визначеній меті структурно-логічної схеми дослідження: усі розділи чи підрозділи дисертаційної роботи є взаємопов'язаними та взаємодоповнюючими; використана широка джерельна база за темою проведеного дослідження; результати дослідження були обговорені на науково-практичних конференціях.

Мета дисертаційної роботи полягає в тому, щоб на основі комплексного наукового аналізу вітчизняної та зарубіжної доктрини, та діючої системи міжнародно-правових норм та законодавства держав, а також практики його застосування, узагальнення сучасних наукових досліджень, розкрити зміст та специфіку міжнародного співробітництва у боротьбі з корупцією, протидії їй, визначити актуальні проблеми та надати пропозиції щодо шляхів удосконалення даного напрямку. Ознайомлення з наданим для відгуку текстом дисертації засвідчує наявність в ньому високого рівня наукових узагальнень, логічності та послідовності у досягненні поставленої мети.

Авторкою вірно визначено **об'єкт дослідження**, а саме – міжнародно-правові відносини держав в сфері співробітництва боротьби з корупцією та формуванні механізмів протидії корупції.

Відповідно до об'єкту та предмету дослідження в дисертації **вирішено наступні завдання**: визначені історичні фактори, причини, що впливають на

формування та поширення корупції; встановлені ключові соціальні риси корупції, які формують її ознаки; запропоновані нові підходи до визначення поняття корупційних діянь; надано характеристику сучасним антикорупційним міжнародним організаціям та ініціативам; досліджено сучасний стан міжнародного співробітництва з запобігання корупції; визначені напрями, зміст та рівні трансформації міжнародного співробітництва у боротьбі з корупцією та підвищення ефективності такого співробітництва; визначено хронологію формування міжнародних механізмів та глобальних правових стандартів протидії корупції. А також визначено їх зміст; досліджено стан розвитку законодавства з запобігання та покарання корупції в Україні та запропоновані нові моделі та способи його удосконалення

Достовірність та новизна наукових положень, висновків і рекомендацій дисертантки підтверджено апробацією в наукових працях, які опубліковані в наукових фахових виданнях України, та обговореннями на міжнародних науково-практичних конференціях. Аналіз змісту дисертації дає підстави для висновку, що визначена в ній мета успішно досягнута, а окреслені завдання виконані. Це знайшло відображення в основних положеннях дисертації, які сформульовані авторкою особисто і характеризуються необхідним рівнем наукової новизни. Характеризуючи наукову новизну наданої роботи, варто зауважити, що в дисертації здійснено комплексне дослідження міжнародно-правових механізмів протидії та співробітництва держав у боротьбі з корупцією з акцентом на інструментах реалізації відповідних міжнародно-правових зобов'язань держав. У роботі сформульовано низку положень, що уточнюють зміст правових категорій, механізмів та інституцій, які функціонують у контексті міжнародно-правового співробітництва з запобігання корупції, і запропоновано обґрунтовані підходи до удосконалення нормативного регулювання в цій сфері.

Результати дослідження конкретизовано в науково-теоретичних положеннях та узагальненнях. Сформульовано низку рекомендацій і висновків, зокрема,

- в дисертації визначено ключові фактори, що зумовлюють зростання корупції та мають стійку історичну ретроспективу: дисфункціональний державний апарат; історико-культурні традиції та цінності суспільства, народу чи етносу; потреба переходу суспільства до нової економічної моделі; застаріла та/або неефективна політична система; неналежне організаційне супроводження і нормативне забезпечення необхідної правової бази та правової культури; відсутність як загальної, так й профільної розвинутої правової системи та пов'язаних з нею культурних традицій; правовий нігілізм і правова необізнаність широких верств населення, що відображають дефектологію правосвідомості останнього;

- дисертантом сформульовані авторські базові соціальні риси корупції, зокрема: 1) корупція – негативне комплексне соціально-правове явище; 2) корупція – мультисистемне соціальне явище; 3) корупції притаманний систематичний характер, повторюваність; 4) корупція проявляється в формах як дії, так і бездіяльності, – як окремо, так і у сукупності; 5) корупція як загроза існуванню макрофеноменології державності;

- в роботі констатовано формальну неідентичність (або «відсутність ідентичності») визначень публічних посадових осіб, наведених в різних міжнародних багатосторонніх договорах профільної спрямованості;

- автором визначено та досліджено ідентифікаційно-визначальні критерії віднесення осіб до категорій публічних посадових осіб або публічно значущих осіб: а) фізичні особи, що призначені або обрані, б) які виконують свої обов'язки від імені держави або відповідного державного органу чи організації, в) є уповноваженими особами, що наділені відповідними компетенційними повноваженнями, об'єктивно необхідними для виконання ними своїх функцій, г) які обіймають владні посади (у законодавчій,

виконавчій або судовій владах), або г) особами, що виконують будь-які публічні функції та мають значний публічний вплив;

- виокремлено суттєву особливість міжнародно-правового закріплення поняття «корупція»: попри відсутність прямого визначення корупції, відповідні міжнародно-правові акти визначають: а) ознаки, за якими діяння може бути кваліфіковане як корупційне; б) рівні міжнародного співробітництва у сфері боротьби з корупцією: універсальний, регіональний, субрегіональний, двосторонній та комплексний;

- визначено роль та місце міжнародних неурядових організацій антикорупційного спрямування, зокрема в міжнародному нормотворенні;

Дисертаційна робота містить низку й інших цікавих та обґрунтованих висновків та пропозицій.

Загалом ступінь наукової новизни дисертації, обґрунтованість наведених положень, висновків та рекомендацій відповідає вимогам до наукових досліджень на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Повнота викладу результатів дослідження у наукових публікаціях. Основні положення дисертації викладено в 3 наукових статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях України, у 4 тезах доповідей на міжнародних науково-практичних конференціях. Тож дисертація пройшла належну апробацію і є самостійною науковою працею, що має завершений характер.

Дотримання академічної доброчесності, відповідність анотації основним положенням дисертації. Дисертація А.М. Ігнатченко містить посилання на використані автором джерела та літературу відповідно до чинного законодавства щодо авторських прав та академічної доброчесності. Усі випадки використання ідей, результатів і цитування інших авторів мають посилання на відповідні джерела, оформлені у належний спосіб. Аналіз змісту дисертації та наукових публікацій, зарахованих за темою дисертації, свідчить, що вимоги щодо академічної доброчесності дисертанткою дотримані. Порухення академічної доброчесності не виявлено.

Оцінка змісту дисертації та її оформлення. Дисертація складається з анотації, вступу, зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатку. Повний обсяг дисертації становить 188 сторінок, із них – 147 сторінок основного тексту. Список використаних джерел налічує 195 найменувань. Структура дисетації виглядає логічною і сприяє розкриттю теми дослідження, виконанню поставлених завдань. Анотація дисертації відповідає встановленим вимогам та є узагальненим коротким викладом її основного змісту, містить основні результати дослідження із зазначенням наукової новизни та практичного значення, дає повне уявлення про наукову роботу.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації. Позитивно оцінюючи дисертацію А.М. Ігнатченко, її актуальність, наукову новизну, обґрунтованість та аргументованість її результатів, а також можливість використання пропозицій і рекомендацій дисертантки, варто зауважити, що окремі положення дослідження є дискусійними або ж недостатньо чітко сформульованими. Зазначене обумовлює необхідність висловлення таких зауважень:

1. На сторінці 23 дисертантка констатує «формування міжнародних механізмів та глобальних правових стандартів протидії корупції через визначення декількох етапів з початку ХХ сторіччя». Хотілось би уточнити, які саме глобальні (а отже, міжнародно-правові?) правові стандарти запобігання та покарання корупції з'явилися вже на початку ХХ сторіччя.

2. Дисертантка вдається до ототожнення сучасного розуміння корупції з її розумінням в античному світі, а можливо і пізніше, в середньовічну епоху. Звісно, елементарні прояви корупції, такі як хабарництво, були розвинутими і в той час, але система соціальних відносин в тих протодержавах чи навіть державах була доволі складною, але докорінно відмінною від сучасної, і включала, в тому числі, легальний протекціонізм, фаворитизм, легалізовані платіжи за отримання посад тощо. За цих обставин будь-які паралелі з сучасністю потребують надзвичайної уваги та обережності.

3. На сторінці 33 зазначено, що «У міжнародному праві й досі немає єдиної дефініції «корупції». Більшість документів концентруються не на визначенні, а на переліку практик, що мають бути інкриміновані національним законодавством.» Дисертантка розглядає таку констатацію як недолік. Однак, специфіка міжнародного права в співробітництві в кримінально-правових питаннях є такою, що спрямована на досягнення максимального консенсусу держав різних правових систем. За цих обставин, саме в такий спосіб досягається необхідний ефект – держави самі визначають рівень імплементації договірних зобов'язань відповідно до власних правових традицій. Зовсім не випадково Конвенція ООН проти корупції прямо вказує на необхідність для державучасниць «розробляти, **наскільки це можливо !!!**, спільні визначення, стандарти та методології,» ... Посилання на українських авторів, які не є фахівцями з міжнародного права, для характеристики вищезгаданої ситуації здатне лише заплутати читача. А тому, відсутність універсальної дефініції корупції в міжнародному праві свідчить не про багатовимірність феномена, а про об'єктивні особливості міжнародно-правового співробітництва за одночасної участі 194 абсолютно різних держав світу.

4. Дисертантка помиляється, коли називає на с тор. 49 «міжнародно-правовими документами» Резолюцію № 7 «Корупція в державному управлінні», прийнятій на 8-й Конгресу ООН з попередження злочинності та поведження з правопорушниками, що проходила з 27 серпня по 7 вересня 1990 року або Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку, прийнятий резолюцією 34/169 Генеральної Асамблеї ООН 17 грудня 1979 року. Зазначені акти не належать навіть до актів «м'якого» права та є суто рекомендаційними. Саме тим, що вони не є правовими, пояснюється їх умовна «продвинутість» в визначенні корупції – державам не прийдеться виконувати ці документи.

5. Дисертантка не завжди дотримується термінологічної чіткості. Наприклад, на сторінці 27 авторка вживає термін «некомпетентний режим». Що саме мається на увазі? Якщо це новий термін, то він очевидно потребує

пояснень. Тим більше, що він вживається для характеристики певних подій, пов'язаних з наслідками корупції. В іншому випадку вживається термін «правоохоронні органи» (стор. 68 і далі). Міжнародне право знайомо з іншим терміном: «органи з підтримання правопорядку». Він є більш правильним та відображає дійсну функцію поліцейських підрозділів (звісно, в широкому розумінні слова «поліцейські»).

6. В роботі зазначено, що «статті 61(3) Конвенції ООН передбачає, що держави-учасниці розглядають питання про моніторинг та оцінку ефективності своєї антикорупційної політики і практики. Однак залишаються питання щодо того, як такий моніторинг здійснюватиметься на практиці та як реалізовуватимуться його результати. Вважається, що така функція може бути делегована Конференції Сторін, яка здійснює моніторинг виконання Конвенції ООН проти корупції» (стор. 84). Залишається не зовсім зрозумілим зміст рекомендації. Моніторинговий механізм Конвенції ООН проти корупції вже давно працює.

7. Авторка зазначає, що «На жаль, Конституція України та підзаконні акти не достатньо регулюють співвідношення українського законодавства з міжнародними нормами, що регламентують юрисдикцію міжнародних органів.» Я б закликав дисертантку до більшої наукової сміливості: насправді, в Україні не врегульоване **взагалі!!!** співвідношення українського законодавства з міжнародними нормами, що регламентують юрисдикцію міжнародних органів. І це є системною проблемою, яка зберігається в країні десятиліттями. Ця проблема має політичне пояснення, що надає можливість державам, не лише Україні, вибірково імплементувати рекомендації міжнародних контрольних органів.

Висловлені зауваження мають здебільшого рекомендаційний та дискусійний характер, а тому не впливають на загальну позитивну оцінку, достатньо високий теоретичний рівень та науково-практичну значущість дисертаційної роботи.

Загальний висновок. Дисертація А.М. Ігнатченко та тему «Міжнародно-правові засади протидії та співробітництва держав у боротьбі з корупцією: проблеми формування та реалізації» є самостійною завершеною кваліфікаційною науковою роботою, яка містить нові науково обгрунтовані теоретичні і практичні результати, котрі в сукупності вирішують конкретне наукове завдання, та має важливе значення для міжнародно-правової науки. За актуальністю, ступенем наукової новизни, обгрунтованістю, науковою та практичною значущістю здобутих результатів робота відповідає вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)» затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261 (зі змінами); «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами). Отже, здобувачка А.М. Ігнатченко заслуговує на присудження їй ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Опонент:

**професор, доктор юридичних наук,
виконуючий обов'язки завідувача кафедри порівняльного
і європейського права Навчально-наукового інституту
міжнародних відносин Київського національного
університету імені Тараса Шевченка,
член-кореспондент Національної Академії
правових наук України,**

Михайло БУРОМЕНСЬКИЙ